

Széchenyi István Szakkollégium
Tudományos Diákköri Konferencia
2021/22/tavaszi

Corvinus
TDK

A TÁRSADALMI IGAZSÁGOSSÁG MEGÍTÉLÉSE MAGYARORSZÁGON

REGRESSZIÓS ELEMZÉS A EUROPEAN SOCIAL SURVEY ADATAIN

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Konzulensek: *Kovarek Dániel, Stump Árpád*

Készítette:

Imre Noémi,

PPKE BTK Pszichológia BA III. évfolyam

Tóth Dóra Virág,

ELTE PPK Pszichológia MA I. évfolyam

2022. április

Absztrakt

A dolgozat arra keresi a választ, hogy milyen változók befolyásolják az észlelt társadalmi igazságosság mértékét. Ennek vizsgálatához a kutatás a 2018-as European Social Survey magyarországi adatait elemzi. A dolgozat öt hipotézissel dolgozik, melyek szerint a jobboldaliság, az intézményi és interperszonális bizalom, a szubjektív anyagi jólét, illetve az igazságos világba vetett hit pozitív kapcsolatban áll a társadalmi igazságosság percepciójával. A hipotézisek megválaszolásához a kutatás többszörös lineáris regresszióanalízist alkalmaz. A dolgozat eredményei szerint az intézményi és interperszonális bizalom, a szubjektív anyagi helyzet és az igazságos világba vetett hit szignifikáns, pozitív kapcsolatot mutat az észlelt társadalmi igazságossággal, az előzetes elvárásainknak megfelelően. A politikai identitás nem mutat szignifikáns kapcsolatot a függő változóval. A dolgozat lehetséges továbbfejlesztése a politikai identitás és társadalmi igazságosság közötti kapcsolat (hiányának) részletesebb feltárása és magyarázata lehet.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Elméleti áttekintés	2
2.1. A társadalmi igazságosság aspektusai	2
2.2. A méltányosságelmélet.....	3
2.3. A méltánytalanság-élmény kezelése.....	4
2.4. Az igazságosság kérdése Magyarországon.....	5
3. Kutatási kérdés és hipotézisek	6
3.1. Politikai identitás	6
3.2. Bizalom.....	7
3.3. Szubjektív anyagi helyzet.....	9
3.4. Igazságos világba vetett hit.....	10
4. Adatbázis és adatok.....	11
5. Módszer	12
5.1. Függő változó	12
5.2. Független változók	144
5.2.1. Kontrollváltozók.....	166
6. Eredmények	177
6.1. A független változók hatása a függő változóra	188
Szubjektív anyagi helyzet.....	19
Kontrollváltozók.....	19
6.2. Standardizálás	20
6.3. Regressziós diagnosztikák és a modell illeszkedése	20
6.3.1. Multikollinearitás.....	21
6.3.2. Kiugró értékek	21
6.3.3. Hibatag eloszlása	22
6.3.4. Kihagyott változók	222
6.3.5. Heteroszkedaszticitás.....	233
7. Diskusszió	244

8. Összefoglalás	244
9. A dolgozat továbbfejlesztésének lehetséges irányai	266
Felhasznált irodalom	288
Függelék.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.2

Ábra és Táblázatjegyzék

1. ábra	A függő változó hisztogramja	144
2. ábra	A Kernel eloszlás becslés és normál eloszlás összehasonlítása	222
1. táblázat	A lineáris regressziós modell mutatói.....	177
2. táblázat	Független változók a regressziós modellben	188
3. táblázat	A független változók standardizált béta-értékei	20
4. táblázat	Variancia infláló faktor (VIF) mutatószámok	21
5. táblázat	Ramsey RESET teszt mutatói.....	233
6. táblázat	Breusch-Pagan teszt mutatói.....	233

1. Bevezetés

Az emberi együttélés legalapvetőbb követelménye, hogy igazságos legyen. Olyan elvek teljesülését biztosítja, melyek nélkül az emberek közti együttműködés nem valósulhatna meg, és az igazságtalanságot elszenvedő személyek erőfeszítéseire a többiek nem számíthatnának (Rawls, 1997, idézi Tóth J., 2005). Ily módon az a vágy, hogy igazságos és méltányos társadalom részesei legyünk, alapvető emberi motiváció. Összefügg azzal az elképzeléssel, hogy a világ kezelhető és kiszámítható, és központi szerepet játszik abban az emberi képességben, hogy mind egyéni, mind társadalmi szinten célorientált tevékenységet folytasson (Lerner, 1980; Zhang & Zhou, 2018). Ennek eredményeképpen az igazságosságra vonatkozó ítéletek nemcsak azt befolyásolják, hogy az emberek hogyan értékelnek egy adott törvényt vagy politikai intézkedést, hanem meghatározzák kapcsolatukat a társadalomhoz és az állami intézményekhez. Vagyis az emberek nagyobb valószínűséggel támogatják azokat a politikai intézkedéseket, amelyek megfelelnek az igazságossággal kapcsolatos normatív elvárásaiknak, ez pedig hatással van a politikai és társadalmi intézmények elfogadottságára, valamint a társadalom jólétét és innovációs képességére is (Liebig, 2016).

A társadalomban megfigyelhető egyenlőtlenségek tanulmányozása az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb témájává vált a társadalomtudományokban. Megszámlálhatatlan empiria foglalkozik a társadalmi egyenlőségek miértjéről és hogyanjáról, ám kevesebb figyelmet kap az az aspektus, hogy az emberek hogyan vélekednek ezekről a jelenségekről. Márpedig a társadalmi egyenlőtlenségek onnan számítanak legitimnek, hogy megfelelnek a polgárok normatív elvárásainak az erőforrások elosztásának módjával kapcsolatban (Liebig, 2016). Ily módon ha a társadalmi egyenlőtlenség nem „üti meg a társadalom ingerküszöbét”, tehát nem minősíti igazságtalannak, akkor az egyenlőtlenségeket nem is fogják igazságtalanságként megélni. Ezek a normatív elvárások nemcsak időben és a jólét mértéke szerint, hanem társadalmak között és társadalmon belül is eltérhetnek, és a vizsgálódás különösen érdekes tere lehet a közép-kelet-európai régió, azon belül pedig Magyarország.

Arra keressük a választ, hogy milyen tényezők befolyásolják az egyének társadalmi igazságosságról kialakított percepcióját. Az elemzéshez a European Social Survey (ESS) 2018-as adatbázisának 1600 fős magyarországi mintáját vizsgáljuk. A dolgozat hat magyarázó változó hatását elemzi a vizsgált változóra. Feltételezéseink szerint a vallásosság (H1), jobboldali politikai identitás (H2), a szubjektív jóllét (H3), az interperszonális és intézményi bizalom (H4), és az igazságos világba vetett hit (H5) pozitív kapcsolatot mutat az egyén társadalmi igazságosság-percepciójával.

A dolgozat hipotéziseit többszörös lineáris regresszió segítségével vizsgáljuk. A modell alapján megállapítható, hogy az intézményes és interperszonális bizalom, illetve az igazságos világba vetett hit szignifikánsan pozitív hatással vannak a társadalmi igazságosság percepciójára. Ezzel szemben a bal-jobb skálán való elhelyezkedés nem áll szignifikáns kapcsolatban az észlelt társadalmi igazságossággal. A legerősebb hatása az intézményi bizalomnak van: minél magasabb az intézményi bizalom mértéke, annál erősebb a percipiált társadalmi igazságosság, amely alátámasztja a szakirodalmi eredményeket és elvárásainkat. A második legnagyobb hatással az interperszonális bizalom bír, amelynek növekedése, elvárásainkkal összhangban, nagyobb mértékű észlelt társadalmi igazságosságot eredményez. Ezt követi az igazságos világba vetett hit hatása, amely alapján azok a személyek, akik erősebben hisznek a világ igazságosságában, erősebb társadalmi igazságosságot észlelnek. A leggyengébb, de még szignifikáns, elvárásainknak megfelelő hatása a szubjektív anyagi helyzetnek van a társadalmi igazságosság észlelésére – ez alapján azok, akik saját megítélésük szerint kedvezőbb anyagi helyzetben vannak, erősebben hisznek a társadalmi igazságosságban.

A második fejezetben lefektetjük a társadalmi igazságosságra vonatkozó elméletek alapjait, körülhatárolva, milyen megközelítéssel és értelmezéssel dolgozunk elemzésünk során. A harmadik fejezetben ismertetjük a kutatási kérdésünket és az ahhoz kapcsolódó hipotéziseinket, valamint az azokat alátámasztó releváns szakirodalmakat. A negyedik fejezetben bemutatjuk az elemzésben használt adatokat, majd az ötödik fejezetben ismertetjük a dolgozat módszertanát, és az alkalmazott függő és magyarázó változóinkat. A hatodik fejezet tartalmazza az elemzés eredményeit, illetve a regressziós diagnosztikákat, melyek alapján jól specifikáltnak ítéltük a modellünket. A hetedik fejezetben összevetjük a kapott eredményeket a hipotéziseinkkel és összesítjük azokat, végül a nyolcadik fejezetben javaslatokat teszünk a dolgozat továbbfejlesztésére vonatkozóan.

2. Elméleti áttekintés

2.1. A társadalmi igazságosság aspektusai

A dolgozatban tehát azt vizsgáljuk, milyen tényezők befolyásolják azt, hogy az egyén mennyire érzékeli igazságosnak a társadalmat, amiben él. Colquitt & Rodell (2015) szerint a társadalmi igazságosság a kormányzati döntések megfelelőségét tükröző szabályok betartásának egyéni észlelését jelöli. Egyszerűbben fogalmazva, ha egy személy úgy érzi, hogy a társadalmi viszonyokat befolyásoló döntések meghozatalában számára megfelelő szabályok vagy normák érvé-

nyesülnek, akkor az előbbi definíció szerint igazságosnak fogja érzékelni a társadalmat. A társadalmi igazságosság aspektusait meghatározó egyik legismertebb elmélet Tyler (1994) nevéhez fűződik, aki a társadalmi igazságosság procedurális és a disztributív aspektusait különböztette meg. Procedurális igazságosság alatt egyrészt az intézményi döntéshozatali folyamatban jelentkező méltányosságot, másrészt az intézmények részéről az ügyfelek/érintettek irányában tanúsított méltányos bánásmódot jelenti (Tyler, 2011, idézi Pál, 2016). A disztributív igazságosság pedig a javak és lehetőségek igazságos eloszlására vonatkozó fogalom. Ebbe beletartoznak olyan tárgyi javak elosztása, mint a bevétel és szociális juttatások, vagy a munkára vagy oktatásra vonatkozó esélyegyenlőség (Schnaudt et al., 2021).

A dolgozatunk elsősorban azzal foglalkozik, hogy az emberek mennyire érzékelik igazságtalanságként az esetleges egyenlőtlenségeket az elosztási rendszer és esélyegyenlőség terén, így a kutatásban az egyének disztributív igazságosságra vonatkozó nézeteire fókuszálunk. Berkics (2008) szerint ez azért is releváns, mivel a rendszerváltás óta elsősorban a disztributív igazságosság változása volt jellemző, emellett pedig pontosabb indikátora az egyének igazságosság-érzetének. Ez azért van így, mert minden állampolgárnak közvetlen élménye van azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy „*az emberek azt kapják-e, amit érdemelnek*”, míg a procedura igazságossága egy szint fölött már átláthatatlan egy átlag polgár számára.

2.2. A méltányosságelmélet

A disztributív igazságosság tehát azt mutatja, hogy az egyén mennyire érzékeli igazságosnak az anyagi és szociális javakat elosztó rendszert (Berkics, 2008), így fontos megértenünk, hogy milyen mechanizmusok mentén alakul egy ember elosztásra vonatkozó igazságérzete. Az elosztás igazságosságára vonatkozó egyik legkorábbi elmélet Adams (1963) méltányosságelmélete. Az elmélet szerint a méltányosság-érzet akkor áll elő, ha az egyén úgy érzi, hogy a javakból mindenki olyan arányban részesedik, amilyen arányban az előteremtésükhöz hozzájárult. Ha ez nem teljesül, és az egyén úgy érzi, hogy erőfeszítései nagyobbak, mint a nyeresége, motiválatlanná válhat. Valamint ha azt tapasztalja, hogy a többiekkel összehasonlítva a befektetéseikhez képest kevesebb hozamhoz jut, haragot fog érezni, amit ki is fejez az elosztásért felelős személy(ek) és intézmény(ek) iránt, és törekedni fog az egyensúly helyreállítására (Berkics, 2008).

A méltánytalanság élménye hosszútávon számos káros hatással bír mind társadalmi, mind egyéni szinten. Egyrészt gyengíti a társadalmi kohéziót, csoportszintű méltánytalanság-érzet esetében pedig növeli az erőszakos konfliktusok esélyét (Rohwerder, 2016; Stewart, 2011). Egyéni szinten fokozott bizalmatlansággal és a társadalmi státusszal kapcsolatos szorongással

jár együtt, emellett magas stressz szinttel, szorongással és depresszió kockázatával is összefüggést mutat (Buttrick & Oishi, 2017).

2.3. A méltánytalanság-élmény kezelése

Mit tehet tehát az egyén, aki méltánytalansággal találkozik? Megpróbálhatja például megbüntetni a kedvezményezettet, vagy azt, aki az elosztásért felelős (Berkics, 2008). Vagy kísérletet tehet megváltoztatni a fennálló társadalmi viszonyokat, ám erre egyénileg kevés erőforrás áll rendelkezésére (Kay & Jost, 2003). Létezik egy olyan alternatív megoldás, mely során az egyén észlelés torzításával is csökkenti a méltánytalanságot. Erre vonatkozik a rendszerigazolás elmélete, melynek kiinduló gondolata az az általános elv, miszerint az emberek igazságosnak szeretnék látni az őket körülvevő világot. A rendszerigazolás elmélete szerint ezt a vágyat kiterjesztik a társadalmi, politikai és gazdasági viszonyokra is (Jost & Hunyady, 2002, idézi Berkics, 2008). Annak érdekében, hogy az igazságtalanság élményéből származó feszültséget csökkentse az egyén, rendszerigazolás formájában „szemet huny” a fennálló egyenlőtlenségeken. Így egyik fő funkciója, hogy segíthet minimalizálni a társadalom kiszámíthatatlan, igazságtalan és elnyomó jellegét (Kelemen et al., 2014). Ez a status quo racionalizációjában, illetve az erre irányuló motivációban jelenik meg. Az erre való törekvés keretein belül megjelenik a hátrányos társadalmi helyzetű csoportok hibáztatása, vagyis a társadalmi-gazdasági-politikai rendszer igazolása (Kay & Jost, 2003). Ezt tovább erősítik az erre vonatkozó negatív sztereotípiák is. Például, ha az egyén igaznak fogadja el, hogy „*a szegények lusták dolgozni*”, akkor az ő szemében máris jogossá válik, hogy hátrányos helyzetben vannak (Berkics, 2008).

Az egyének ily módon tehát egyszerre támogatói és áldozatai is a rendszer által létrehozott normának. A rendszerigazolás elmélete továbbá magyarázatot szolgálhat arra a paradox helyzetre, hogy a hátrányos helyzetű csoportok tagjai miért válhatnak elfogadóvá hátrányos helyzetük kapcsán (Jost & Banaji, 1994). Érdekes módon az elnyomott emberek inkább igazolják, mintsem igyekeznek megváltoztatni az őket hátrányosan helyzetbe soroló hierarchikus struktúrákat (J. Zhang et al., 2014). A rendszerigazolás kapcsán egy olyan pszichológiai igényről beszélhetünk, mely arra irányul, hogy a rendszert jónak, tisztességesnek, természetesnek, sőt, megváltoztathatatatlannak tartsuk (Roy et al., 2019). Az elmélet szerint ez a motiváció a bizonytalanság elkerülésének, a szorongás és fenyegetettség csökkenésének, valamint a közös valóságok elfogadásának igényéből fakad (Jost & Banaji, 1994). Ez pedig akkor nyilvánul meg legerősebben, amikor az emberek biztonság és kiszámíthatóság iránti vágya magas egy olyan rendszerben, amiktől függenek (Caricati & Owuamalam, 2020). A hátrányos helyzetűek rendszerigazolását tehát a kiszámíthatóság és a kontroll iránti vágyuk kielégítése motiválja, ami viszont

az egyenlőségért és méltányosságért való küzdelmük feladása árán történhet, ez a kettősség esetükben pedig nagy valószínűséggel kognitív disszonanciával járhat (Festinger, 1954).

2.4. Az igazságosság kérdése Magyarországon

Még mielőtt rátérnénk a társadalmi igazságosság percepcióját meghatározó jelenségek bemutatására, érdemes egy kitérőt tenni, és Magyarország igazságosságra vonatkozó nézeteivel foglalkozni. Az igazságosságra vonatkozó elméletek és feltevések jórészt az észak-amerikai és a nyugat-európai tudományos világból származnak, ottani társadalmi viszonyok szerint lettek kidolgozva, érvényességük a nyugati demokráciák társadalmain lett tesztelve. Ám Kelemen és mtsai. (2014) szerint kulturális különbségekről beszélhetünk az igazságosságot illetően, ami Nyugat- és Kelet-Európa esetében is érvényesül.

Ezekhez a különbségekhez számos tényező járulhat hozzá, ezek közül a legfontosabb a szocializmusról kapitalizmusra való befejezetlen átmenet (Kluegel & Mason, 2000, idézi Kelemen et al., 2014). Ez nemcsak a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokra volt hatással, hanem az emberek nézeteire, sztereotípiáira és attitűdjeire is (Berkics, 2008). Korábban az elviekben egyenlőségre épülő szocialista társadalmi rendszer helyébe a teljesítményt és érdemeket hirdető demokratikus piacgazdaság lépett (Hunyady, 2018). Ez a várt szabadságjogok mellett egyenlőtlenségeket is magával hozott, a posztszocialista országokban pedig kritikus hangok jelentek meg a teljesítményalapú rendszer igazságosságával kapcsolatban (Hunyady, 2018; Kelemen et al., 2014). Kutatások szerint ezekben az országokban szkeptikusak az új berendezkedéssel szemben, és érdekes sajátosságuk, hogy a korábbi rendszer iránti nosztalgia, valamint az új rendszer igazolása egyszerre is jelen lehet (Jost & Glaser, 2003, idézi Kelemen, 2014).

Az igazságosság kérdésének különös helyzetére adhat további magyarázatot a régió távolabbi történeti sajátossága is. Ha az utóbbi évszázadok magyar történelmét nézzük, szinte folyton jelen volt valamilyen külföldi befolyásoló hatalom, amely próbára tette az ország lakóinak életképességét és tartását (Hunyady, 2018). Hosszú távon pedig olyan általános igazságtalanság-élmény kialakulásához vezetett, melynek „tüneteként” megjelent a panaszkultúra, áldozati identitás és a politikai szintéren jelentkező tanult tehetetlenség (Hunyady, 2018; Kővágó, 2020).

A magyarok többek között a felsorolt tényezők eredményeképp igazságtalannak tekintik a magyar társadalmat (Kay et al., 2009), az igazságtalanság-élményük pedig máig meghatározó élménynek számít. Tóth István György (2009) szerint a magyarok kétharmada úgy gondolja, hogy „*ő ugyan tisztességes, de a többiek nem*” (29. o). Ez azt jelenti, hogy a többség esetében

nagyon sérülékeny egyensúly állhat fenn a saját viselkedés és a másokra vonatkozóan feltételezett viselkedés között, ami az igazságosság-percepció szempontjából is lényeges sajátosság. A magyar helyzet kutatása azért is izgalmas, mert a sajátos viszonyok hatására elképzelhető, hogy az igazságosság klasszikus elméletekben szereplő jellemzői nem érvényesülnek a magyar esetben. Emellett olyan összefüggésekre mutathatunk rá, amely rávilágíthat a magyar társadalom igazságossággal kapcsolatos nézeteire. Emellett, ha a klasszikusan nyugati társadalmakban kidolgozott elméletekhez képest eltérő eredményeket kapunk, az a rendelkezésre álló szakirodalmat is új megvilágításba helyezheti (Berkics, 2008).

3. Kutatási kérdés és hipotézisek

3.1. Politikai identitás

Dolgozatunk első hipotézise a társadalmi igazságosság és politikai identitás közötti kapcsolatra vonatkozik. Rothmund és társai (2016) olyan empirikus bizonyítékokat tekintettek át, amelyek arra utalnak, hogy a magukat baloldalinak vagy liberálisnak tekintő emberek szisztematikusan különböznek az igazságosságról alkotott elképzeléseikben a magukat jobboldalinak vagy konzervatívnak tekintő emberekhez képest¹. Több tanulmány is összefüggéseket tárt fel a bal-jobb (vagy liberális-konzervatív) orientáció és a különböző igazságosságra vonatkozó morális intuíciók között (Graham et al., 2009; Haidt & Graham, 2007; McAdams et al., 2008, idézi Rothmund et al., 2016).

Rothmund és munkatársai (2016) szerint míg a liberálisok az igazságosság és a gondoskodás megvalósulását tartják fontosabbnak, addig a konzervatívok a lojalitást, a tiszteletet és a tisztaságot látják jelentősebb értékeknek. A liberálisok és a konzervatívok nemcsak abban különböznek, hogy erkölcsi ítéleteikben mennyire hangsúlyozzák a társadalmi igazságossággal kapcsolatos problémákat, abban is eltérés figyelhető meg, hogy a disztributív igazságossághoz kapcsolódó kérdéseket hogyan fogalmazzák meg és értékelik. A disztribúció igazságosságát Deutsch (1975) szerint három különböző elv alapján lehet megítélni, ezek az egyenlőség, a méltányosság és a szükségesség. Az egyenlőség elve szerint az erőforrásokat egyenlően kell elosztani egy csoport vagy társadalom tagjai között; a méltányosság elve szerint az erőforrásokat az egyéni hozzájárulásoknak megfelelően kell elosztani; a szükségesség elve szerint pedig az erőforrásokat azok felé kell irányítani, akiknek a legnagyobb szükségük van rájuk. Érdekes meg-

¹ A szerzők szinonimaként használták a baloldali-liberális és jobboldali-konzervatív jelzőket.

vizsgálni, hogy az utóbbi elmélet keretein belül értelmezve hogyan különböznek a bal- és jobboldaliak a disztributív igazságosság észlelése szempontjából, empirikus vizsgálatok figyelembevételével.

Rasinski (1987) három felmérés keretében elemezte a különböző társadalmi-politikai jelenségek igazságosságának megítélésében milyen egyéni különbségek érhetők tetten a különböző vizsgálati személyeknél. Kettő, a méltányosság jelentésének alapjául szolgáló értékdimenziót mérő skála felhasználásával arra az eredményre jutott, hogy a liberálisok igazságosabbnak ítélik meg a közpolitikákat, ha azok az egyenlőség elvén alapulnak, ezzel szemben a jobboldaliak az érdemen alapuló politikai intézkedéseket részesítik előnyben az egalitarizmushoz képest (Rasinski, 1987). Amikor nem egyértelmű, hogy a társadalom bizonyos tagjai jogosan tettek szert gazdasági javakra, a liberálisok a meritokratikus jellegű megfontolások elégtelenségére összpontosítanak, és így a gazdasági egyenlőtlenséget igazságtalanként érzékelik. Ezzel szemben a konzervatívok azok elégséges voltát hangsúlyozzák, és így a gazdasági egyenlőtlenséget igazságosként érzékelik (Rothmund et al., 2016).

A politikai ideológia a közjavak elosztása esetében is összefügg a szükséglet-elv értékelésével. A konzervatívok nagyobb valószínűséggel tulajdonítják a hátrányos helyzetűek rászorultságát belső és ellenőrizhető tényezőknek, mint például az erőfeszítés vagy az önállóság hiánya, míg a liberálisok inkább a személyen kívüli tényezőknek, például a diszkriminációnak vagy az esélyegyenlőség hiányának tulajdonítják a rászorultságot. Így a konzervatívok a liberálisoknál nagyobb valószínűséggel értékelik jogtalanak a közpénzekből származó támogatás iránti igényeket, és jobban ellenzik ezeket a támogatásokat (Rothmund et al., 2016), feltételezéseink szerint, ezzel a torzítással igazolva a különböző társadalmi rétegek helyzetének és a fennálló rendszer igazságosságát.

H1: A fentiek alapján úgy gondoljuk, hogy a magukat jobbra soroló személyek esetében magasabb az észlelt társadalmi igazságosság, mint a baloldalon elhelyezkedők esetében.

3.2. Bizalom

„A bizalom a ragasztó, ami összetartja a társadalmat” (Kim et al., 2021, p. 1). Rutinszerűen bízunk meg más emberekben és intézményekben a mindennapi gyakorlatok elvégzésében. Személyközi bizalom nélkül nehéz lenne elhinni, hogy más személyek nem sértik meg a jogainkat, intézményi bizalom nélkül pedig a társadalmunk által elfogadott törvényeket és igazságossági elveket nem lehetne betartani (Berrada, 2018). A bizalom tehát többértékű jelenség, és részben az a feltétele, hogy azok a személyek vagy intézmények, akikkel az ember kapcsolatba kerül, az

elvárt vagy elfogadott módon cselekedjenek, függetlenül attól, hogy az ember képes-e ellenőrizni tetteiket (Gambetta, 1988). A bizalomhoz olyan szilárd alapra van szükség, amely alapján az ember elvárhatja, hogy egy másik személy vagy szervezet, akinek a bizalom megadott, ne sértse meg azt.

A dolgozatunkban a bizalmat két szempontból vizsgáljuk, a személyközi és interperszonális bizalom kapcsán, és azt feltételezzük, hogy a bizalom mindkét aspektusa hatással van arra, hogy az egyén mennyire ítéli meg igazságosként a társadalmat, amiben él. Ezt fejti ki Rawls (1977, idézi Tóth J., 2005) elmélete is, melyben az igazságosság-percepció egyik meghatározó elemének tekinti a bizalmat. Kiemeli az intézményi bizalom szerepét, mivel szerinte az intézmények döntő szerepet játszanak az egyenlőség elveinek képviselésében és a szereplők közötti bizalmi légkör kialakításában. Ez azért van így, mert ugyan az egyéneknek eltérő elképzeléseik lehetnek az igazságosságról, ám az intézmények képesek az igazságosság elveit érvényre juttatni, és biztosítani az alapvető jogokhoz és kötelezettségekhez való hozzáférést, amelyek minden polgár számára elfogadhatóak (Tóth J., 2005). Tehát ha az emberek úgy érzik, hogy egy intézményben érvényesülnek a társadalmi egyenlőség elvei, annak hatására növekedhet a társadalmi igazságosság észlelése is. Jost (1994) szerint az intézményi bizalom szorosan összefügg a személyközi bizalommal. Az intézmények legitimálása által erősíthetjük közelebbi társas kapcsolatainkat, és segíthet közelebb érezni magunkat nemcsak a szorosabb közösségünkhöz, hanem a társadalom egészéhez is. Így az az érzés, hogy a kulturális hagyományok és a gazdasági, politikai intézmények általában véve legitimek és kívánatosak, kielégíti ezeket az alapvető pszichológiai szükségleteket.

A bizalom tehát alapvető eleme lehet az igazságosság percepciójának kialakulásának. Ezt még inkább alátámaszthatja az a munkahelyi környezetet vizsgáló kutatás, mely pozitív kapcsolatot talált alkalmazottak disztributív igazságosság-érzete és a munkáltatójuk, valamint fellettesük irányába mutatott bizalmukkal (Colquitt et al., 2001, 2003, S. Zhang & Zhou, 2018). Bár az igazságosság és a bizalom közötti kapcsolatot eddig csak szervezeti kontextusban mutatták ki (S. Zhang & Zhou, 2018), közvetett, teoretikus bizonyítékok alapján feltételezhetjük, hogy ennél tágabb kontextus is beszélhetünk a két jelenség közötti kapcsolatáról, és az egyén bizalma hatással van a társadalmi igazságosságról kialakult képére.

Ezt az elképzelést Berrada (2018) társadalmi igazságosság és a bizalom kapcsolatát bemutató gondolatmenetével lehet illusztrálni: egyénként bízom magamban és abban, hogy részben önérdekűen, de végső soron erkölcsösen fogok cselekedni. Bízom abban, hogy mások is így fognak viselkedni, és abban, hogy a társadalmi intézmények megvédik az emberek viselkedését szabályozó, igazságosságot biztosító rendszereket, és garantálják az egyenlőséget a társadalom

minden tagja számára. Tehát ha magas szintű bizalom alakul ki a többi emberrel és az intézményekkel szemben, az együtt jár azzal az elgondolással, hogy a társadalom tagjai, vagy végsősoron az intézmények biztosítják a társadalmon belüli esélyegyenlőséget, és ezáltal a rendszer igazságosságát.

H2, H3: A második és harmadik hipotézisünkkel azt feltételezzük, hogy egy egyén magasabb intézményi, illetve interperszonális bizalma erősebb észlelt társadalmi igazságosságot eredményez.

3.3. Szubjektív anyagi helyzet

Az utóbbi évtizedekben olyan globális folyamatoknak lehettünk szemtanúi, mely több társadalmi réteg helyzetének romlását eredményezte, és ami végsősoron igazságtalanság-élmény kialakulásához vezetett az érintetteknel. Érdekes például megemlíteni az ontológiai bizonytalanságot, amely többek között hozzájárult az alsóbb rétegek helyzetének destabilizációjához. Az ontológiai bizonytalanság abból fakad, hogy az egykor stabil modern berendezkedés (közösség, család, gazdasági rendszer) a modernizációs folyamat során fokozatosan instabillá vált. Ez a folyamat olyan egymással összefüggésben álló társadalmi változások széles spektrumát foglalja magában, mint a munkaerőpiac destabilizálódása, a fogyasztói társadalom térnyerése, illetve a közösségi élet hanyatlása (Mukai et al., 2021).

Mindemellett az utóbbi évtizedeket jellemző válsághelyzet is tovább erősítette a bizonytalanság mértékét. Ezt a változást az 1970-es évek hozták el, és véget ért az a dinamikus növekvő jóllét, amely a világháborúk utáni időszakot jellemezte a nyugati világban. A reálbérek a hetvenes évek óta egészen napjainkig stagnálnak, és az újabb generációk jellemzően nem érik el a szüleik életszínvonalát (O'Connor, 2018; Schmitt et al., 2018). Ez a válsághelyzet nemcsak az alsóbb osztályokat, hanem a középosztályt is sújtja. Az ebből fakadó anyagi bizonytalanság és a státuszvesztés fenyegetése a társadalom egyre nagyobb részét érinti, Johnson (2001) szerint jellemzően a fehér, munkásosztálybeli férfiakat. A válsághelyzet hatására az érintett csoportok rosszabbnak érezhetik szocio-ökonómiai státuszukat a többi társadalmi csoporthoz képest. Az erre vonatkozó szociálpszichológiai elmélet, a relatív depriváció hipotézis szerint ha egy csoport úgy érzi, megfosztják valamilyen értékes társadalmi erőforrástól (például pénz, jogok, politikai képviseltség), akkor azt egy igazságtalan, helyreállítandó állapotnak éli meg (Majeed, 1979).

Ez alapján arra következtethetünk, hogy a társadalmi igazságosság megítélésének szintje szorosan összefügg a szubjektív anyagi helyzettel. Tehát egyéni szintre vetítve minél alacsonyabb a személy észlelt szocio-ökonómiai státusza, annál alacsonyabb az igazságosságérzetének

szintje, mivel a helyzetük bizonytalanná válását a társadalom igazságtalan voltának tudhatják be. Viszont mindenképp érdemes megemlíteni a korábban bemutatott rendszerigazolás elméletét, ami más jellegű kapcsolatra utalhat. Az uralkodó tendencia - legalábbis a nyugati világban - az, hogy az emberek bíznak a kormányukban és hisznek saját rendszerük igazságosságában (Jost & Banaji, 1994). Paradox módon ezek a tendenciák néha a hátrányos helyzetű csoportok tagjai esetében a leghangsúlyosabbak, akiknek a legtöbbet kellene nyerniük egy új rendszer bevezetéséből (Kay & Jost, 2003).

Korábban, a 2.3. fejezetben bővebben foglalkoztunk azzal, hogy a hátrányos helyzetű személyek miért gondolhatják igazságosnak azt a rendszert, amiben ők szenvedik el az egyenlőtlenségek hátrányait. A rendszerigazolás elmélete szerint ez azért lehetséges, mert a hátrányos helyzetűek így nyerik vissza a sérülékeny pozíciójuk révén elvesztett biztonság-és kontrollérzetüket. Ez alapján elképzelhető, hogy a szubjektív anyagi helyzet és a társadalmi igazságosság percepciójának kapcsolata egy U-alakú görbét ír le, ahol a leggazdagabbak és a legszegényebbek egyaránt igazságos(abb)nak látják a társadalmat.

H4: Negyedik hipotézisünk szerint minél alacsonyabb egyén szubjektív anyagi helyzete, annál igazságtalanabbnak látja a társadalmat. Tehát pozitív kapcsolatot feltételezünk a szubjektív anyagi helyzet és társadalmi igazságosság észlelése között.

3.4. Igazságos világba vetett hit

Az utolsó hipotézisünk a társadalmi igazságosság megítélése és Lerner (1980) igazságos világ hipotézisének kapcsolatára vonatkozik. Az igazságos világba vetett hit egy ismert szociálpszichológiai elmélet, mely szerint az emberek hajlamosak hinni abban, hogy a világ igazságos, és az emberek azt kapják, amit megérdemelnek. Emiatt, ha igazságtalansággal találkoznak, igyekeznek megtalálni a módját, hogy megmagyarázzák vagy észszerűsítsék azokat. Egy olyan tendenciáról beszélhetünk, amikor az emberek automatikusan keresnek valamit vagy valakit, amit vagy akit hibáztathatnak egy szerencsétlen esemény kapcsán. Ahelyett, hogy egyszerűen a balszerencsének tulajdonítanak az események rossz fordulatát, hajlamosak az áldozat viselkedésével azonosítani a probléma forrását annak érdekében, hogy helyreállítsák az igazságérzetüket.

Több esetben is megfigyelhető az igazságos világba vetett hit hatása, mikor az ember a társadalom igazságosságát próbálja megítélni. Egyrészt, ha az egyén azt gondolja, hogy „megkapja, ami jár neki”, akkor mások helyzetéről is hasonló következtetést von le, tehát mások társadalmi helyzetét is igazságosnak ítéli meg (Lo, 2008). Viszont ha ez nem teljesül, a rendszerigazolás kapcsán bemutatott mechanizmushoz azonos módon, kognitív torzítás útján oldja

fel a belső feszültséget (Lerner & Simmons, 1966). A rendszerigazolás és az igazságos világba vetett hit kiinduló gondolata tehát azonos, miszerint az emberek az őket körülvevő világot igazságosnak szeretnék látni. Közös funkciójuk, hogy az igazságtalansággal való találkozás során kialakult feszültség csökkentsék a helyzet ignorálása, tagadása, elkerülése vagy újraértékelése által.

A társadalmi igazságosság képének fenntartásához elengedhetetlen, hogy az egyén valahogy kezelje a „nem képbe illő dolgokat”. Ez általában áldozathibáztatás formájában teljesül, ami az igazságos világ hipotézis legyakrabban felmerülő jellemzője. Az igazságtalan helyzetek kontrollálhatatlansága miatt a megfigyelő személy az áldozat sorsát belső tulajdonságoknak tulajdonítja, hogy ezzel csökkentse benne kialakuló disszonanciát (Lerner & Simmons, 1966). Appelbaum és munkatársai (2006) kutatása során kiderült, hogy az igazságos világban hívő egyének a kemény munkája ellenére rossz helyzetben maradó személynek kisebb támogatást nyújtottak volna, míg a szintén rossz helyzetű, ám helyzete javításáért nem, vagy keveset tevő személynek többet. Ez az eredmény azzal magyarázható, hogy a keményen dolgozó személy fenyegeti a válaszadók igazságos világba vetett hitét, hiszen a kemény munkának egy igazságos világban eredményesnek kellene lennie, ez pedig mégsem teljesül (Berkics, 2008). Az egyén tehát úgy őrizheti meg igazságosság-elvét, ha leértékeli az áldozatot, ezáltal pedig „szemet huny” az igazságtalanság felett, megvédve a kiszámítható és méltányos világ képét. A társadalmi igazságosság, azon belül a disztributív igazságosság és igazságos világba vetett hit együttjárását több empirikus eredmény is alátámasztja (Chi & Lo, 2003; Ng & Allen, 2005; Rubin & Peplau, 1975).

A fentiek alapján megfogalmazott **H5** utolsó hipotézisünk szerint tehát azok, akikre erősebb igazságos világba vetett hit jellemző, igazságosabbnak érzékelik a fennálló társadalmi rendszert.

4. Adatbázis és adatok

Az egyén társadalmi igazságosság-percepciójának alakulására vonatkozó hipotéziseink teszteléséhez a European Social Survey (ESS, n.d.) 2018-as adatbázisát használtuk. Az ESS egy, Európa számos országának társadalmát vizsgáló, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves kutatás. Célja, hogy két évente nemzetközileg összehasonlítható adatokat nyerhessen az európai társadalmak demográfiai, társadalmi állapotáról, a lakosság politika és közéleti preferenciáinak alakulásáról és a társadalmi attitűdök változásairól (ESS, n.d.). Több okból kifolyólag alkalmaztunk korábbi adatbázist. Egyrészt a kutatás készítése során még nem állt rendelkezésre a 2020-as adatbázis, másrészt az elemzéshez használt igazságosságra vonatkozó tételek csupán

a 2018-as forduló kérdőívében szerepelnek. Dolgozatunkban csak a magyarországi mintán felvett adatokat vizsgáljuk.

5. Módszer

Az adatfeldolgozást és elemzést a STATA statisztikai program (StataCorp, 2013) segítségével végeztük. Az adatok leíró statisztikáinak lekérése és a mintát illető szükséges módosításokat követően többszörös lineáris regresszioanalízist alkalmaztunk a hipotéziseink tesztelésére.

5.1. Függő változó

Modellünkben függő változóként az egyének társadalmi igazságosság-percepcióját vizsgáljuk, azon belül a disztributív igazságosság megítélésére fókuszálunk. A 2018-as ESS fordulóban helyet kapott a Liebig (2016) által kidolgozott igazságosságra vonatkozó modul, melynek egy, a társadalmi igazságosságot vizsgáló szekciója volt számunkra releváns. A szerző két mérőeszközt hozott létre a disztributív igazságosság mérésére, melyek az oktatáshoz való hozzáférésről és a munkalehetőségekről vonatkozó egyéni nézeteket mérik. Az egyik az egyéni lehetőségek megítélésére vonatkozik, tehát hogy a válaszadó személy mennyire érzi úgy, hogy egyenlő esélyekkel indul az oktatás és munkavállalás terén. A másik aspektus pedig arra vonatkozik, hogy mit gondol, általánosságban mennyi esélye van az embereknek a kívánt oktatás és álláslehetőség megszerzésére. A dolgozatban az utóbbi változókat használjuk, tehát az egyén társadalom egészére vonatkozó nézeteit vizsgáló tételket.

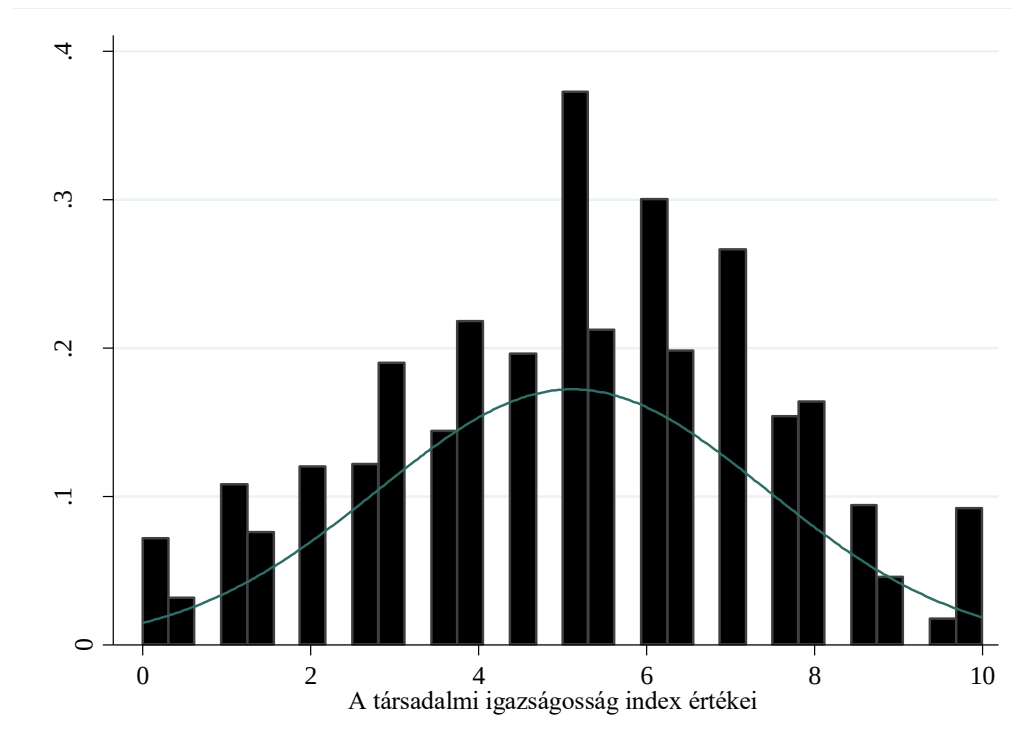
Ennek elméleti alapja, hogy az esélyegyenlőség hiánya és diszkrimináció számos helyen és formában tetten érhető a munkaerőpiac és oktatás területén, amelyek jól jelezhetik előre az egyének észlelt társadalmi igazságosságának mértékét (Berkics, 2008). Bian (2020) kutatásában számos aspektusból vizsgálja a munkaerőpiaci egyenlőtlenségeket, elemezve, hogy bizonyos társadalmi csoportok számára szignifikánsan nehezebb olyan munkát találni, amely a végzettségének és kvalitásainak megfelelő lehet. Ilyen csoportokként említik a bevándorlókat, akik sokszor csupán szaktudásuknak nem megfelelő munkákat kapnak meg, és túlképzettként, alacsonyabb pozícióban kell elhelyezkedjenek a munkaerőpiacon. A másik csoport, akiket Bian (2020) említ, a fogyatékkal élők, akik rendkívül sokszor elszenvedői alulfizettségnek és diszkriminációnak, fizikai vagy intellektuális képességeik miatt. Tehát több társadalmi csoport is nehézségekkel néz szembe, és ugyanolyan kvalitásokkal esélyegyenlőtlenségeket tapasztalnak munkakeresés és munkavégzés során, ami miatt igazságtalanabbnak érzékelhetik a társadalmi rendszert (Bian, 2020).

A másik gyakran kiemelt terület a disztributív igazságosság tárgyalásánál az oktatás és a kívánt iskolai végzettség megszerzésének esélye. Vitatott, hogy az oktatás elősegíti-e a méltányosságot és a társadalmi igazságosságot, vagy pont az ellenkezőjét éri el a jelenleg működő oktatási rendszer, és nagyobb egyenlőtlenségeket teremt az oktatáshoz való hozzáférés és a kívánt végzettség elérésének tekintetében (Shaeffer, 2019). Egyre nagyobb igény jelenik meg az inkluzív oktatásra, ennek ellenére sok oktatási rendszerben még mindig sok olyan gyermek van, aki nem éri el a minimálisan elvárt iskolai végzettséget – ez pedig egyebek mellett a hátrányos helyzetűekkel szembeni diszkriminatív politikáknak is köszönhető, ahol bizonyos rétegek felzárkóztatásával aránytalanul keveset foglalkoznak. A fogyatékkal élő, speciális tanulási igényű vagy halmozottan hátrányos helyzetű, alacsony szocioökonómiai státuszú gyerekek sokkal kevesebb eséllyel maradnak benn az oktatási rendszerben, és érik el a kívánt iskolai végzettséget, tehát elmondható, hogy rosszabb esélyekkel férnek hozzá az oktatási rendszer tényezőihez kedvezőbb helyzetű társaikhoz képest. Az inkluzív oktatás célja ennek megváltoztatása, ehhez viszont szükséges a kirekesztés okainak feltárására, amely lehet migrációs státusz, jövedelem, nyelvi/kulturális státusz, nem és képességek, mivel ezek egyelőre erősen hozzájárulhatnak az egyenlőtlenségek fennállásához, így csökkentve az érintett csoportok esetében a társadalmi igazságosság-érzetet (Shaeffer, 2019). Ezekre a megfigyelésekre alapozva vizsgáltuk az észlelt igazságosság mértékét.

A két állításra *„Összességében Magyarországon mindenkinek megfelelő esélye van arra, hogy (1) megszerezze az általa megcélzott iskolai végzettséget”, illetve (2) „... megkapja azt a munkát, amit keres”,* egy 0-tól (=egyáltalán nem jellemző) 10-ig (=teljes mértékben jellemző) terjedő Likert skálán kellett válaszolni. A két változóból egy szintén 0-tól 10-ig terjedő indexértéket hoztunk létre. Az általunk végzett reliabilitás teszt $\alpha = 0,8$ értéke alapján indokoltnak mondható az új változó létrehozása. Ilyen értelemben tehát minél magasabb valaki igazságosság indexe, értelemszerűen annál igazságosabbnak gondolja a társadalmat, amiben él.

1. ábra

A függő változó hisztogramja

Forrás: STATA, saját szerkesztés

A változóról elmondható, hogy a vonallal jelölt normál eloszláshoz képest az adatok enyhén aszimmetrikusak, és jobbra tolódnak. Ez érdekes információ annak tükrében, hogy a magyarság tapasztalatát általánosságban az igazságtalanság-élmény határozza meg. Ám közvetett bizonyíték lehet az elméleti keretben bemutatott rendszerigazolás teóriájára, miszerint a hosszú távon tapasztalt méltánytalanságra rendszerigazolás útján reagálhatnak az egyének, ami segíthet jobb színben láttatni a társadalomra jellemző méltányosság mértékét.

5.2. Független változók

Modellünkben a szakirodalmi áttekintés alapján hat független változót vizsgálunk. Magyarázó változóként szerepel a politikai identitás, a szubjektív anyagi helyzet és az igazságos világba vetett hit. Ezen kívül a bizalom témakörén belül két külön változót vizsgálunk: az interperszonális és az intézményi bizalomra hoztunk létre két külön változót.

- *Politikai identitás:* A politikai identitást mérő változónk esetében a válaszadóknak egy 0-tól 10-ig terjedő skálán kellett elhelyezniük politikai orientációjukat, mely a bal-jobb politikai spektrumot jelképezte. Tehát 0-s válasz a baloldali identitásnak felel meg, a 10-es pedig a jobboldalinak.

- *Interperszonális bizalom:* A bizalom témakörén belül két külön változót mértünk, melynek egyike az interperszonális bizalom. Ezt a változót az „*A legtöbb emberben meg lehet bízni, vagy (...) nem lehetünk elég óvatosak az emberi kapcsolatokban*” állításra adott válasz adta. Ez a változó szintén egy nullától tízig terjedő Likert skála, melynek legalacsonyabb értéke a „*nem lehetünk elég óvatosak*” válasz, legmagasabb pedig „*a legtöbb ember megbízható*”.
- *Intézményi bizalom:* Az ESS a válaszadó öt intézmény iránti bizalmát méri fel 0-tól (=egyáltalán nem bízok meg) 10-ig (=teljesen megbízok) terjedő Likert skálán. Ezek pedig (1) a magyar Országgyűlés, (2) a magyar jogrendszer, (3) a rendőrség, (4) a politikusok, és (5) a politikai pártok. Az intézményi bizalom mérésére additív indexváltozót hoztunk létre ebből az öt változóból. A Cronbach alfa a változók konzisztenciáját méri, ennek értéke 0,89, tehát újonnan létrehozott változónk megbízható mérőeszköznek bizonyul.
- *Szubjektív anyagi helyzet:* A szubjektív anyagi helyzet mérésére szolgáló változót a válaszadók „*Melyik leírás közelíti meg leginkább az Önök háztartásának jelenlegi jövedelmi helyzetét?*” kérdésre adott válaszai adták. A könnyebb értelmezhetőség kedvéért megfordítottuk a tételeket, így magasabb érték magasabb szubjektív anyagi helyzetet jelent. A válaszok a következők: (1) „*nagyon nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkből*”, (2) „*nehezen élünk meg a jelenlegi jövedelmünkből*”, (3) „*kijövünk a jelenlegi jövedelmünkből*”, (4) „*kényelmesen megélünk a jelenlegi jövedelmünkből*”.
- *Igazságos világba vetett hit:* Az igazságos világba vetett hit mérésére három változót használtunk fel. Ezeket a modul szerzője valóban a jelenség mérésére hozta létre (Liebig, 2016), ám érdemes megjegyezni, hogy pszichológiai tényezők mérését ritkán szokták ilyen kevés tétellel végezni, mivel ilyen esetben csökken a mérőeszköz megbízhatósága (Lucas et al., 2007). A könnyebb értelmezés érdekében az eredeti kérdőívhez képest átkódoltuk a skála értékeit, így a skála összértéke az igazságos világba vetett hit mértékével mozog együtt. A három állításra így tehát egy 1-től (=határozottan nem értek egyet) 5-ig (=határozottan egyetértek) terjedő Likert skálán kellett válaszolni. Az állítások a következők: (1) „*Szerintem általában mindenki azt kapja, amit megérdemel.*” (2) „*Biztos vagyok benne, hogy az igazság mindig győzedelmeskedik az igazságtalanság felett.*” (3) „*Meg vagyok arról győződve, hogy hosszú távon min-*

denki kárpótlást kap az őt ért igazságtalanságokért.”. A három állításra adott válaszokból egy új indexváltozót hoztunk létre, melynek Cronbach alfa $\alpha = 0,85$ értéke alapján megbízhatónak bizonyul.

5.2.1. Kontrollváltozók

A modellünkben két kontrollváltozót alkalmazunk, melyek demográfiai adatot tartalmaznak, és feltehetőleg hatnak a függő változóra. Az egyik a nem, a másik pedig a kor.

- *Nem:* Ez egy alacsony mérési szintű, kategorikus változó, mely a modellbe dummyként, tehát kétértékű változóként került be. Az 1-es a férfiakat, a 0-s a nőket jelöli. A mintánk 42,5%-a férfi, 57,5%-a pedig nő. A nem és a társadalmi igazságosság percepciójának kapcsolatát vizsgáló kutatások eredményei szerint a nők az őket érő, számos helyzetben és életterületen jelentkező hátrányaik miatt kevésbé érzékelik igazságosnak a társadalmat (Gheaus, 2018). Amint az elméleti bevezetőben is említettük, alapvetően a disztributív igazságosságot értjük a társadalmi igazságosság alatt, melynek alapja a terhek és költségek igazságos megosztása, a nemek esetén ezek több dimenzió mentén is eltérést mutatnak. A legtöbb társadalomban a nők kisebb arányban részesülnek a javakból, és nagyobb arányban a terhekből, mint a férfiak. Még azokban az országokban is, ahol a két nem jogegyenlőséget élvez, alapvető különbségek mutatkoznak a vagyon és jövedelem, illetve magas státuszú és/vagy jól fizető pozíciók (Gheaus, 2018). A nemek közötti bérszakadék a fejlettebb országoknál is állandó probléma, és Magyarország esetén is 9,9%-os különbség van jelen az OECD (OECD, 2022) adatai szerint. Ezen szempontok alapján a nők kisebb arányban részesülnek a javakból, ám ez a terhek esetében nem mondható el. A nők munkába állásával a háztartásbeli terhek újraelosztása nem elégséges mértékű, és a nők fizetett és nem fizetett munkaóráit figyelembe véve a nők többet dolgoznak, mint a másik nem képviselői (Gheaus, 2018). Többek között ezekre a különbségekre alapozva feltételezhető, hogy a nők alacsonyabbnak érzékelik a társadalmi igazságosság mértékét, mint a férfiak.
- *Kor:* A társadalomban számos életkor alapú diszkrimináció érhető tetten, az egyenlőtlen teherviselés és erőforrás eloszlás, illetve birtoklás mind csökkenthetik a társadalom igazságosságába vetett hit mértékét (Hell, 2020). Az idősök gyakran elszenvedői az ageizmusnak, tehát a fiatalok által feléjük tanúsított negatív diszkriminációnak, illetve a szociálpolitika hiányosságai miatt egyfajta kilátástalanság-érzés is felmerül-

het bennük, a fiatalok pedig az előregedő társadalmak és egyúttal folyamatosan növekvő életkor következtében egyre többször érezhetik úgy, hogy aránytalanul sok terhet kell viselniük a társadalmi rendszer működtetéséhez más korcsoportokhoz viszonyítva (Hell, 2020). Így felmerül a kérdés, hogy vajon az életkor előrehaladtával hogyan változik az igazságosság percepciója a társadalom tagjainak. Berkics (2008) a társadalmi viszonyok igazságosságáról szóló tanulmányában az életkor hatását vizsgálta, többek között a társadalmi igazságossággal kapcsolatban. Az életkor hatása az általa vizsgált mintában a közalkalmazotti szférában volt jelentős, a kor és az észlelt igazságosság, illetve a rendszerigazolás között szignifikáns, negatív korreláció volt jelen a vizsgálati személyeknél. Tehát minél idősebbek voltak a megkérdezettek, annál kisebb valószínűséggel gondolták igazságosnak a hazai társadalmi berendezkedést és működést.

6. Eredmények

Az általunk felállított hipotézisek tesztelésére, tehát a független változók függő változóra gyakorolt hatásának vizsgálatára többszörös lineáris regressziót alkalmazunk. A regresszió-analízis a változók hatásának szignifikanciáját, hatásának irányát és nagyságát mutatja meg. Ezzel együtt arra is választ kapunk az eljárás során, hogy regressziós modellünk vajon szignifikánsan, illetve, ha igen, milyen mértékben magyarázza az igazságos világba vetett hit varianciáját.

A regresszióval kapcsolatos nullhipotézis (H_0) szerint a modellünk nem magyarázza szignifikánsan a kimeneti változó varianciáját, így először is azt vizsgáljuk meg, hogy ezen hipotézist az elemzés során elvethetjük-e.

1. táblázat

A lineáris regressziós modell mutatói

A modell mutatói	
F-érték	69,78
p-érték	,000
R ²	,281

Forrás: STATA, saját szerkesztés

A modellünkről az 1. Táblázat mutatói alapján elmondható, hogy szignifikánsan magyarázza a társadalmi igazságosság percepciójának alakulását ($N=1251$, $F=69,78$, $p<,001$), így a nullhipotézist elvetjük. Az $R^2=,281$, tehát a modell a kimeneti változó varianciájának 28,1%-át magyarázza.

6.1. A független változók hatása a függő változóra

Az általunk felállított hipotézisek teszteléséhez minden egyes független változó hatását megvizsgáljuk az igazságos világba vetett hitre vonatkozóan. Az ezzel kapcsolatos eredményeink a 2. táblázatban láthatók összegezve a legfontosabb értékekkel.

2. táblázat

Független változók a regressziós modellben

Változók	B	Standard hiba	t érték	szignifikancia(p)
Intézményi bizalom	,359	,032	11,24	,000
Interperszonális bizalom	,181	,025	7,17	,000
Szubjektív anyagi helyzet	,387	,085	4,53	,000
Igazságos világba vetett hit	,116	,021	5,31	,000
Nem	,158	,113	1,40	,163
Kor	-,006	,003	-1,79	,074

Forrás: STATA, saját szerkesztés

Politikai identitás

A bal-jobb skálán való elhelyezkedés értéke nem különbözik szignifikánsan 0-tól ($p=,371$), így azt mondhatjuk, hogy nincsen szignifikáns hatása a függő változóra. A kapott eredmény tehát különbözik az elvárásainktól, mivel azt feltételeztük, hogy a bal-jobb skálán magukat jobbra soroló személyek alapvetően igazságosabbnak érzélik a társadalmat, mint azok, akik baloldalinak tartják nézeteiket.

Intézményi bizalom

Ezzel független változónkkal kapcsolatban azzal a hipotézissel éltünk, hogy az intézményekbe vetett erősebb bizalom magasabb észlelt társadalmi igazságosságot eredményez. Az intézményi bizalom mértéke szignifikáns ($p<,001$) és pozitív kapcsolatban áll a kimeneti változóval, amely

megfelel feltételezéseinknek. Egységnyi fokozódás az intézményi bizalom mentén 0,36-nyi növekedést eredményez az észlelt társadalmi igazságosság mentén.

Interperszonális bizalom

Az intézményekbe vetett bizalom mellett azt is mértük, hogy az egyének interperszonális bizalmának mértéke milyen hatással van a percipiált igazságosságra a társadalomban. Feltételezésünk az volt, hogy a magasabb interperszonális bizalom magasabb mértékű észlelt igazságosságot eredményez, amelyet a regressziós elemzés alátámasztott. A kapcsolat a két változó között szignifikáns ($p < 0,001$) és pozitív irányú, egységnyi fokozódás az interperszonális bizalom mentén 0,18-nyi növekedést eredményez a függő változó mentén, tehát minél inkább bízunk az egyén a többi emberben, annál inkább hajlamos igazságosnak észlelni a társadalmat.

Szubjektív anyagi helyzet

Ötödik hipotézisünkben a szubjektív anyagi helyzet és a társadalmi igazságosság között pozitív kapcsolatot valószínűsítettünk. Ezen prediktor változó értéke a modellben szignifikánsan eltér 0-tól ($p < 0,001$), és a kapcsolat iránya várakozásainknak megfelelően pozitív. Az egyének saját maguk által megítélt anyagi helyzete mentén egységnyi fokozódás 0,39-nyi növekedést eredményez a kimeneti változó mentén. Tehát a regresszió eredménye szerint a magasabb szubjektív anyagi jólét magasabb észlelt társadalmi igazságossággal mutat együttjárást.

Igazságos világba vetett hit

Az igazságos világba vetett hit értéke szignifikánsan különbözik 0-tól, tehát szignifikáns ($p < 0,001$), pozitív kapcsolat áll fenn a független és függő változónk között. A modell alapján egységnyi fokozódás az igazságos világba vetett hit mentén 0,12-nyi növekedést eredményez a társadalmi igazságosság észlelése mentén. Ez alátámasztja elképzelésünket, miszerint azokra, akikre magasabb igazságos világba vetett hit jellemző, igazságosabbnak gondolják a társadalmat, amelyben élnek.

Kontrollváltozók

Érdemes említést tenni a kontrollváltozókról is. A modellünkben sem a vizsgálati személyek korának, sem a nemének nem volt szignifikáns hatása az észlelt társadalmi igazságosságra, tehát sem a férfiak, sem a fiatalabbak nem percipálják méltányosabbnak a fennálló rendszert a modellünk alapján, a vizsgált minta esetében, szemben az említett szakirodalmi eredményekkel.

6.2. Standardizálás

Ahhoz, hogy összehasonlítható legyen a prediktor változók kimeneti változóra gyakorolt hatásának erőssége, standardizáljuk a koefficienseket - ezáltal válnak értelmezhetővé egymáshoz viszonyítva.

3. táblázat

A független változók standardizált béta-értékei

Változók	Standardizált Beta
Intézményi bizalom	,322
Interperszonális bizalom	,189
Szubjektív anyagi helyzet	,112
Igazságos világba vetett hit	,137
Nem	,033
Kor	-,043

Forrás: STATA, saját szerkesztés

Mint a 3. táblázatban is látható, a standardizált béta értékek alapján az intézményi bizalomnak van a legnagyobb hatása az észlelt társadalmi igazságosság mértékére ($\beta=,322$). Ezt követi az interperszonális bizalom ($\beta=,189$), majd az igazságos világba vetett hit ($\beta=,137$), és végül a legkisebb, de még szignifikáns hatása a szubjektív anyagi helyzetnek van ($\beta=,112$) a függő változóra, ahogyan az a 3. Táblázatban is látható.

6.3. Regressziós diagnosztikák és a modell illeszkedése

A post-hoc tesztek eredményei jelzik, hogy az együttjárások és összefüggések vizsgálatakor a változók között jelen van-e valamilyen torzító hatás.

6.3.1. Multikollinearitás

Ha a változók között meglévő kapcsolat túl erős, a multikollinearitás problémája áll fenn, amelynek túl magas értéke torzíthatja eredményeinket, és ezáltal befolyásolja azok érvényességét. Ennek tesztelésére a VIF-eket (Variancia Infláló Faktor) vettük figyelembe, amelyek akkor elfogadhatók, ha értékük 2 alatt van.

4. táblázat

Variancia infláló faktor (VIF) mutatószámok

Független változók	VIF
Politikai identitás	1,15
Intézményi bizalom	1,43
Interperszonális bizalom	1,21
Szubjektív anyagi helyzet	1,07
Igazságos világba vetett hit	1,16
Nem	1,01
Kor	1,05
VIF átlag	1,15

Forrás: STATA, saját szerkesztés

A 4. Táblázat eredményeiből látható, hogy egyik független változó VIF értéke sem haladja meg a 2-t, a variancia infláló faktorok átlaga $M=1,15$, amely jó értéknek számít, tehát a modellünk esetén nem áll fenn esetlegesen torzító hatású multikollinearitás.

6.3.2. Kiugró értékek

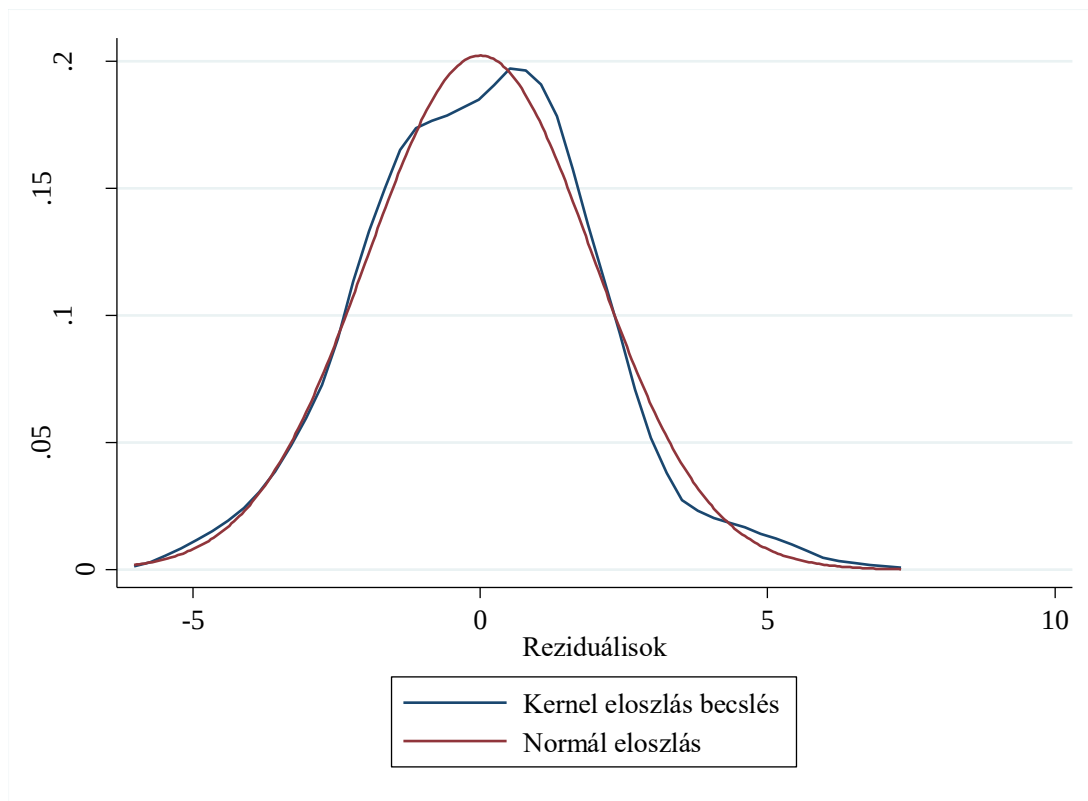
A torzító hatások szűrésére alkalmazott második teszt, melyet elvégzünk, a kiugró értékek vizsgálatát szolgálja. Abban az esetben beszélhetünk kiugró értékekről, amennyiben a studentizált reziduum értéke kívül esik a $[-2;2]$ tartományon, így a teszt során az eredeti modellünket hasonlítjuk össze egy olyan modellel, ahol szelektáljuk a $[-2;2]$ intervallumnál alacsonyabb és magasabb értékeket. A modellek összevetésekor azt tapasztaljuk, hogy nem található jelentős eltérés a változók közötti kapcsolatokat tekintve, tehát nincs jelen kiugró értékek által okozott torzító hatás.

6.3.3. Hibatag eloszlása

A hibatagok eloszlásának vizsgálatára Kernel-eloszlást, P-P plot és Q-Q plot módszert, illetve Shapiro-Wilk tesztet alkalmazunk, amely azt a nullhipotézist teszteli, mely szerint a hibatag változója normál eloszlású. A Kernel-eloszlás (2. ábra), P-P plot és Q-Q plot alapján (1., 2. függelék ábra) normál eloszlást valószínűsíthetünk.

2. ábra

A Kernel eloszlás becslés és normál eloszlás összehasonlítása

Forrás: STATA, saját szerkesztés

Ezzel ellentétben a Shapiro-Wilk teszt nullhipotézisét nem vethetjük el ($W = 0,99$, $z = 2,79$, $p = 0,003$), tehát a modellünk hibatagjai nem normál eloszlásúak. Ez azért okozhat gondot, mert elképzelhető, hogy a modellből kimaradt egy fontos változó, melynek hatása a normál eloszlás vizsgálatokor jelenik meg.

6.3.4. Kihagyott változók

Annak érdekében, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy a normál eloszlás feltételének nem teljesülése nem okoz problémát, megvizsgáljuk, van-e fontos kihagyott változója a modellünknek. Erre a célra Ramsey-féle RESET tesztet alkalmazunk.

5. táblázat

Ramsey RESET teszt mutatói

Ramsey-teszt	
F	,32
p-érték	,81

Forrás: STATA, saját szerkesztés

A vizsgálat a nullhipotézise az, hogy a modellben nincsenek kihagyott változók. Ahogy az a 5. Táblázatból látszik, a nullhipotézist 5%-os szignifikanciaszint mellett nem tudjuk elvetni ($F=,32$; $p=,81$). Ennek fényében, és annak ellenére, hogy a normalitás nem teljesül, összességében jól specifikáltnak tekinthetjük a modellünket, mivel nincsenek benne kihagyott változók.

6.3.5. Heteroszkedaszticitás

Ahhoz, hogy modellünk érvényes legyen, a hibatag varianciájának állandónak kell lennie, tehát a modellt nem jellemezheti heteroszkedaszticitás. Ennek tesztelésére Breusch-Pagan tesztet végzünk, mely azt a nullhipotézist teszteli, hogy a modellt homoszkedaszticitás jellemzi. Amint a 6. Táblázatban látható, khi-négyzet próba eredménye szignifikáns ($\chi^2=17,31$, $p<,001$), így a nullhipotézist el kell utasítanunk, tehát a modellt heteroszkedaszticitás jellemzi, a hibatagok varianciája nem állandó. Ez azért okozhat problémát, mert ennek nem teljesülésekor a becült standard hibák torzítottak és a vonatkozó F-tesztek és p-értékek megbízhatatlanná válnak.

A problémára megoldást nyújthat, ha a modellt a White-féle standard hibákkal becsüljük újra. Így a becsléseink pontosabbakká és torzítatlanokká válnak. Az eredeti modell összehasonlítása a robusztus standard hibákat tartalmazóval a 1. Függelék táblázatban látható, amelynél észrevehető, hogy a p-értékeket tekintve számottevő eltérés nem figyelhető meg az újrabecült modell esetében.

6. táblázat

Breusch-Pagan teszt mutatói

Breusch-Pagan teszt	
Khi-négyzet	17,31
p-érték	,000

Forrás: STATA, saját szerkesztés

7. Diskusszió

Modellünk alapján az öt prediktor változónk közül négy mutat szignifikáns összefüggést az általunk feltételezett módon és irányban az észlelt társadalmi igazságossággal mint kimeneti változóval. Tehát összesen négy hipotézisünk teljesült, melyek az intézményes és interperszonális bizalomra, a szubjektív anyagi helyzetre és az igazságos világba vetett hitre vonatkoznak. Tehát minél magasabb egy egyén intézményekbe és a többi személybe vetett bizalma (H2, H3), minél jobb a szubjektív anyagi helyzete (H4), illetve minél erősebb az igazságos világba vetett hite (H5) annál inkább hajlamos igazságosnak észlelni a társadalmat.

A bal-jobb skálán való elhelyezkedést (H1) illetően azt feltételeztük, hogy a jobboldali identitás pozitív irányúan hat a függő változóval, tehát minél inkább sorolja magát jobboldalra egy egyén a 10 fokú politikai identitásra vonatkozó skálán, annál inkább hajlamos igazságosnak észlelni a társadalmat. Ezzel szemben a regressziós modell eredményei nem jeleznek szignifikáns összefüggést a két változó között, így a második hipotézisünk nem teljesült. Ennek az eredménynek az általunk feltételezett oka az lehet, hogy Magyarországon nem beszélhetünk nyugat-európai értelemben vett bal- és jobboldali identitásról a politika palettáján. Tehát a hagyományos értelemben vett bal- és jobboldali értékrend nem teljes mértékben jelenik meg a hazai viszonylatban.

Körösényi (2015) tanulmányában kitér arra, hogy sokan kételkednek ezen kategóriák elemzői érvényességére. Arról is értekezik, hogy ennek a kétpólusú gondolkodásnak az elutasítása különösen jellemző a posztkommunista, kelet-európai országokra – így többek között Magyarországra (Körösényi, 2015). Ennek tükrében úgy gondoljuk, hogy a bal-jobb kategóriák mentén történő gondolkodás országok közti eltérései és gazdasági, illetve ideológiai különbségek állhatnak a mi eredményünk mögött is. Tehát Berkics (2008) feltételezése - miszerint a klasszikus igazságosság-felfogás nem feltétlenül érvényes magyar viszonylatban – helytállónak bizonyulhat, és sajátos viszonyokra mutathat rá.

8. Összefoglalás

A dolgozatban azt vizsgáltuk, milyen tényezők vannak hatással az egyének észlelt társadalmi igazságosságának mértékére. Elsőként lefektettük a társadalmi igazságosság elméleti alapjait, Tyler (1994) kettős felosztása alapján, amely procedurális és disztributív igazságosságot különít el. Mi ezek közül a dolgozatunkban a disztributív oldalra helyeztük a hangsúlyt, amely az elosztási rendszerben és az esélyek (oktatás, munka) terén vizsgálja az egyenlőtlenségeket. Ezután Adams (1963) méltányosságelméletével foglalkoztunk, amely azt mondja ki, hogy akkor

beszélhetünk a méltányosság-érzet teljesüléséről, mikor az egyén úgy érzi, mindenki olyan arányban részesül a társadalmi javakból, amennyiben hozzájárult azok előállításához. Ha nem ezt tapasztalja, méltánytalanság-élmény alakul ki benne, amelynek a kezelésére különböző módszerek vannak. Mi ezek közül a rendszerigazolás elméletét vizsgáltuk, ami szerint tartós méltánytalanság tapasztalása esetén az egyén a rendszer igazságtalanságai miatt érzett feszültség csökkentése érdekében eltorzítják az igazságosságra vonatkozó percepciójukat – ezzel kiszámíthatóságot és látszólagos kontrollt teremtve a saját mindennapjaikban. Tehát a rendszerigazolás a szocializmusból kapitalizmusba történő befejezetlen átmenetre, és a kialakult teljesítményalapú rendszerre jellemző igazságtalanságokra adott válaszként is felfogható a magyar társadalom esetében, amely a hagyományos társadalmi igazságosság-értelmezést is átalakíthatja hazai keretek között – ezzel új perspektívákat beemelve a társadalmi igazságosság vizsgálatába.

Az elméleti megalapozottság bemutatása után a kutatási kérdésünket és a hipotéziseinket vázoltuk fel a vonatkozó szakirodalom alapján. Első hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a jobb-bal skálán magukat jobboldalra helyező személyek esetében magasabb észlelt társadalmi igazságosság figyelhető meg. A második és harmadik hipotézisünkben az intézményi és interperszonális bizalommal foglalkoztunk, azt feltételezve, hogy azok az egyének, akik jobban bíznak az intézményekben, illetve a többi emberben, alapvetően igazságosabbnak érzik a társadalmat. Harmadik hipotézisünkben a szubjektív anyagi jóléttel feltételeztünk pozitív összefüggést a függő változóval, tehát úgy gondoltuk, hogy aki jobbnak érzeli a szubjektív anyagi helyzetét, az igazságosabbnak véli a társadalmi rendszert. Ezután az ötödik és egyben utolsó hipotézisünkben azt prediktáltuk, hogy azoknál az egyéneknél, akik erősebben hisznek a világ egészének igazságosságában, azoknál az észlelt társadalmi igazságosság is erősebb.

Az irodalmi áttekintés után meghatároztuk a függő és független változóinkat. Az elemzéshez a *European Social Survey* 2018-as adatbázis magyar mintájának adatait használtuk, és többszörös lineáris regressziót alkalmaztunk a STATA (StataCorp, 2013) statisztikai program használatával. Az elemzésbe kettő kontrollváltozót is bevontunk, a nemet, illetve a kort. A regressziós elemzés lefuttatása után bemutattuk eredményeinket. Elsőként modellünk szignifikanciáját vizsgáltuk, majd a független változók függő változóra gyakorolt hatását jellemeztük. Azt találtuk, hogy a politikai identitás nem áll szignifikáns kapcsolatban az észlelt társadalmi igazságossággal. Az intézmény és interperszonális bizalom, a szubjektív anyagi helyzet és az igazságos világba vetett hit pozitív együttjárást mutatott a társadalmi igazságosság percepciójával, elvárásainknak megfelelően. Tehát elmondható, hogy azokra az egyénekre, akik erősebben bíz-

nak az intézményekben, illetve a többi emberben, jobbnak gondolják anyagi helyzetüket és általánosságban igazságosabbnak ítélik a világot, amelyben élnek, alapvetően jobban hisznek a társadalmi, azon belül is a disztributív igazságosságban. Ezentúl a kontrollváltozók egyike sem mutatott szignifikáns összefüggést az észlelt társadalmi igazságossággal, tehát sem a nem, sem az életkor nem volt hatással a kimeneti változóra.

Az eredményeink és az egyes kapcsolatok erősségének értelmezése érdekében standardizáltuk koefficienseinket – a standardizált béta értékek alapján a legerősebb hatása az intézményi bizalomnak van a függő változókra, ezt követi az interperszonális bizalom, majd az igazságos világba vetett hit, végül pedig a szubjektív anyagi jólét – ennek volt a gyengébb, de még szignifikánsnak mondható értéke a társadalmi igazságosság észlelésére. Az eredmények és összefüggések ismertetését követően a regressziós diagnosztikákkal és a post-hoc tesztekkel foglalkoztunk dolgozatunkban, amelyek a modell jóságának ellenőrzésére irányultak. Ezek esetében azt találtuk, hogy modellünket nem jellemzi multikollinearitás, nincsenek jelen erősen módosító kiugró értékek és nincsenek erősen befolyásoló kihagyott változóink. A post-hoc tesztek közül kettő volt, amelyek nem teljesültek. Az egyik a hibatagok normál eloszlása, melyet Kernel-eloszlással, PP-plot és QQ-plot tesztekkel, illetve Shapiro-Wilk teszttel vizsgáltunk. Bár az első három teszt alapján azt feltételeztük, hogy a hibatagokat normál eloszlás jellemzi, a Shapiro-Wilk teszt szignifikáns lett, amely a normál eloszlás hiányára utal, így ez mindenképpen további kérdéseket vet fel a modell illeszkedéséről. A másik felmerülő probléma, hogy a modellünket heteroszkedaszticitás jellemezte – ezen robosztus standard hibákat tartalmazó próba elvégzésével igyekeztünk változtatni. A dolgozatot diszkusszióval zártuk, ahol értelmeztük a kapott eredményeket és áttekintő jelleggel összevetettük azokat a hipotéziseinkkel. Összességében elmondható, hogy az öt hipotézisünk közül csak az első, politikai identitással kapcsolatos különbözött az előzetes feltevéseinktől, és csupán ezt az egyet kellett elvetnünk az eredményeink tükrében, a másik négy ténylegesen hatással bír az észlelt társadalmi igazságosság mértékére.

9. A dolgozat továbbfejlesztésének lehetséges irányai

Az észlelt társadalmi igazságosság mértékét befolyásoló tényezők komplexitás miatt indokolt lehet a kutatás továbbfejlesztése, hogy minél teljesebb képet kapjunk a jelenségről. Ezt továbbá indokolja a regressziós modellünk érvényességét ellenőrző post hoc tesztek eredménye, melyek miatt fenntartásokkal kell kezelni a dolgozat eredményeit. Mindenképpen érdemes külön foglalkozni a politikai identitással való szignifikáns kapcsolat hiányával, amely eredmény eltér a

hipotéziseink által feltételezettektől. Annak kiderítése céljából, hogy a feltételezett sajátos magyar politikai viszonyok és a posztoszocialista országokra jellemző, hagyományos értelemben használt bal-jobb oldalhoz kapcsolódó identitás hiánya hogyan befolyásolja az igazságossággal kapcsolatos percepciót, további vizsgálatok szükségesek. Így kaphatunk árnyaltabb képet a változó igazságossággal való összefüggéseiről.

Ezen kívül érdemes vizsgálni, hogy milyen a viszonya a társadalmi egyenlőtlenségeknek és az igazságosság megítélésének akár több országhoz képest, hogy teszteljük, teljesül-e a rendszerigazolás elmélete, miszerint az egyének igyekeznek igazságosnak látni a rendszert, amelyben élnek.

Felhasznált irodalom

- Appelbaum, L. D., Lennon, M. C., & Aber, J. L. (2006). When Effort is Threatening: The Influence of the Belief in a Just World on Americans' Attitudes Toward Antipoverty Policy. In *Political Psychology* (Vol. 27, Issue 3, pp. 387–402). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00506.x>
- Berkics, M. (2008). *A társadalmi viszonyok és a társadalomban zajló versengés igazságosságának észlelése*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Berrada, N. (2018) *Reflecting on Trust and Social Justice in the thought of David Hume and John Rawls*. Institute for Policy and Governance. Letöltés helye: https://ipg.vt.edu/content/ipg_vt_edu/en/DirectorsCorner/re--reflections-and-explorations/Reflections092118.html Letöltés ideje: 2022.04.19.
- Bian, X. (2020). Employment mismatch from a distributive justice perspective. *European Journal of Training and Development*, 44(8/9), 829–845. <https://doi.org/10.1108/EJTD-01-2020-0012>
- Buttrick, N. R., & Oishi, S. (2017). The psychological consequences of income inequality. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(3), e12304. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spc3.12304>
- Caricati, L., & Owuamalam, C. K. (2020). System Justification Among the Disadvantaged: A Triadic Social Stratification Perspective. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00040>
- Chi, S.-C., & Lo, H.-H. (2003). Taiwanese Employees' Justice Perceptions of Co-Workers' Punitive Events. *The Journal of Social Psychology*, 143(1), 27–42. <https://doi.org/10.1080/00224540309598429>
- Colquitt, J. A., & Rodell, J. B. (2015). Measuring justice and fairness. In *The Oxford handbook of justice in the workplace*. (pp. 187–202). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199981410.013.8>
- Deutsch, M. (1975). Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice? *Journal of Social Issues*, 31(3), 137–149. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb01000.x>
- ESS. (n.d.). *ESS: European Social Survey*. Retrieved April 18, 2022, from <https://www.europeansocialsurvey.org/>

- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117–140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Gambetta, D. (1988). *Trust: Making and breaking cooperative relations*.
- Gheaus, A. (2018). *Gender* (S. Olsaretti, Ed.; Vol. 1). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199645121.013.14>
- Hell, J. (2020). Demokratikus értékek – Diszkriminatív gyakorlatok, tekintettel az időskorúak státusára. *Magyar Gerontológia*, 10(35-36.). <https://doi.org/10.47225/MG/10/35-36./7600>
- Hunyady, G. (2018). Rendszerigazolás és rendszerkritika. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(2), 269–298.
- Johnson, D. (2001). Punitive Attitudes on Crime: Economic Insecurity, Racial Prejudice, or Both? *Sociological Focus*, 34(1), 33–54. <https://doi.org/10.1080/00380237.2001.10571182>
- Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. In *British Journal of Social Psychology* (Vol. 33, Issue 1, pp. 1–27). British Psychological Society. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>
- Kay, A. C., Czapliński, S., & Jost, J. T. (2009). Left-right ideological differences in system justification following exposure to complementary versus noncomplementary stereotype exemplars. In *European Journal of Social Psychology* (Vol. 39, Issue 2, pp. 290–298). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/ejsp.500>
- Kay, A. C., & Jost, J. T. (2003). Complementary Justice: Effects of “Poor but Happy” and “Poor but Honest” Stereotype Exemplars on System Justification and Implicit Activation of the Justice Motive. In *Journal of Personality and Social Psychology* (Vol. 85, Issue 5, pp. 823–837). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.5.823>
- Kelemen, L., Szabó, Z. P., Mészáros, N. Z., László, J., & Forgas, J. P. (2014). Social Cognition and Democracy: The Relationship Between System Justification, Just World Beliefs, Authoritarianism, Need for Closure, and Need for Cognition in Hungary. *Journal of Social and Political Psychology*, 2(1 SE-Original Research Reports), 197–219. <https://doi.org/10.5964/jspp.v2i1.208>
- Kim, Y., Sommet, N., Na, J., & Spini, D. (2021). Social Class—Not Income Inequality—Predicts Social and Institutional Trust. *Social Psychological and Personality Science*, 194855062199927. <https://doi.org/10.1177/1948550621999272>
- Körösényi, A. (2015). *A magyar politikai rendszer-negyedszázad után*. Osiris Kiadó.

- Kővágó, P. L. (2020). *A kollektív áldozati élmény összefüggése a kisebbségi csoportokkal szembeni ellenséges és támogató attitűdökkel*. Pécsi Tudományegyetem.
- Lerner, M. J. (1980). The belief in a just world. In *The Belief in a just World* (pp. 9–30). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0448-5_2
- Lerner, M. J., & Simmons, C. H. (1966a). Observer’s reaction to the “innocent victim”: Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 203–210. <https://doi.org/10.1037/h0023562>
- Lerner, M. J., & Simmons, C. H. (1966b). Observer’s reaction to the “innocent victim”: Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 203–210. <https://doi.org/10.1037/h0023562>
- Liebig, S. (2016). *The European Social Survey Round 9 Question Module Design Teams (QDT) Stage 2 Application*.
- Lo, H. H. (2008). Belief in a Just World and Belief in Idealism as Predictors of the Perceptions of Distributive and Procedural Justice. *Chinese Management Review*, 11(2).
- Lucas, T., Alexander, S., Firestone, I., & LeBreton, J. (2007). Development and initial validation of a procedural and distributive just world measure. *Personality and Individual Differences*, 43, 71–82. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.11.008>
- Majeed, A. (1979). Relative Deprivation and Political Behaviour. *The Indian Journal of Political Science*, 40(2), 140–155.
- Mukai, T., Fukushima, Y., Iriyama, S., & Aizawa, I. (2021). Modeling Determinants of Individual Punitiveness in a Late Modern Perspective: Data from Japan. *Asian Journal of Criminology*, 16(4), 337–355. <https://doi.org/10.1007/s11417-020-09338-9>
- Ng, S. H., & Allen, M. W. (2005). PERCEPTION OF ECONOMIC DISTRIBUTIVE JUSTICE: EXPLORING LEADING THEORIES. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33(5), 435–454. <https://doi.org/10.2224/sbp.2005.33.5.435>
- OECD. (2022). *Gender wage gap*. <https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm>
- O’Connor, S. (2018). Millenials poorer than previous generations, data show. *Financial Times*.
Letöltés helye: <https://www.ft.com/content/81343d9e-187b-11e8-9e9c-25c814761640>
Letöltés ideje: 2022.04.17.
- Pál, G. (2016). Mi legyen a falakkal? A Magdolna-negyed esete. In Z. Boda (Ed.), *Bizalom és közpolitika : Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* Argumentum; MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.

- Rasinski, K. A. (1987). What's fair is fair—Or is it? Value differences underlying public views about social justice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(1), 201–211. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.1.201>
- Rohwerder, B. (2016). The impact of inequality. In *Poverty and inequality: Topic guide*. GSDRC, University of Birmingham.
- Rothmund, T., Becker, J., & Jost, J. (2016). *The Psychology of Social Justice in Political Thought and Action* (pp. 275–291). https://doi.org/10.1007/978-1-4939-3216-0_15
- Roy, A. L., Uriostegui, M., & Uribe, M. (2019). Chapter Six - Intersecting experiences, motivating beliefs: The joint roles of class and race/ethnicity in the development of youths' sociopolitical perceptions and participation. In D. A. Henry, E. Votruba-Drzal, & P. B. T.-A. in C. D. and B. Miller (Eds.), *Child Development at the Intersection of Race and SES* (Vol. 57, pp. 169–194). JAI. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2019.04.003>
- Rubin, Z., & Peplau, L. A. (1975). Who Believes in a Just World? *Journal of Social Issues*, 31(3), 65–89. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00997.x>
- Shaeffer, S. (2019). Inclusive education: a prerequisite for equity and social justice. *Asia Pacific Education Review*, 20(2), 181–192. <https://doi.org/10.1007/s12564-019-09598-w>
- Schmitt, J., Gould, E., & Bivens, J. (2018). America's slow-motion wage crisis. Economic Policy Institute. Letöltés helye: <https://www.epi.org/publication/americas-slow-motion-wage-crisis-four-decades-of-slow-and-unequal-growth-2/> Letöltés ideje: 2022.04.17.
- Schnaudt, C., Hahn, C., & Heppner, E. (2021). Distributive and Procedural Justice and Political Trust in Europe. *Frontiers in Political Science*, 3, 24. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.642232>
- StataCorp. (2013). *Stata Statistical Software: Release 13*. StataCorp LP.
- Stewart, F. (2011). *Horizontal Inequalities as a Cause of Conflict : A Review of CRISE Findings*.
- Tóth, I. G. (2009). *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében: a gazdasági felemelkedés társadalmi felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatás zárójelentése*. Táarki.
- Tóth J., Z. (2005). John Rawls igazságosság elmélete. *Jogéleti Szemle*, 1.
- Tyler, T. R. (1994). Psychological models of the justice motive: Antecedents of distributive and procedural justice. In *Journal of Personality and Social Psychology* (Vol. 67, Issue 5, pp. 850–863). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.5.850>

- Zhang, J., Miao, D., Sun, Y., Xiao, R., Ren, L., Xiao, W., & Peng, J. (2014). The impacts of attributional styles and dispositional optimism on subject well-being: A structural equation modelling analysis. *Social Indicators Research*, 119(2), 757–769. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0520-7>
- Zhang, S., & Zhou, J. (2018). Social Justice and Public Cooperation Intention: Mediating Role of Political Trust and Moderating Effect of Outcome Dependence. *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01381>